

16. 07. 2024

Poznań, 11 lipca 2024 r. o

dr hab. Anna Słysz, prof. UAM
Zakład Psychologii Osobowości
Wydział Psychologii i Kognitywistyki
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

mgr. Wojciecha Roberta Rodzenia

Binge-watching jako problemowe korzystanie z mediów wśród młodych dorosłych

napisanej pod kierunkiem prof. dr. hab. Zdzisława Kroplewskiego

i dr Małgorzaty Szcześniak w Instytucie Psychologii Uniwersytetu Szczecińskiego

Przedmiotem niniejszej recenzji jest szczegółowa ocena rozprawy doktorskiej autorstwa mgr. Wojciecha Rodzenia, w celu udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy rozprawa ta spełnia wymogi zawarte w Ustawie z dnia 20 lipca 2018 Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2023 r. poz. 742 ze zm.), do których ustawodawca zaliczył: oryginalne rozwiązanie problemu naukowego zaprezentowanego w pracy oraz wykazanie się ogólną wiedzą teoretyczną w danej dyscyplinie naukowej i umiejętnością samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Główny cel przedstawionego w rozprawie projektu badawczego został określony przez Doktoranta jako „charakterystyka zjawiska binge-watchingu w kontekście teorii mediów oraz uzależnień behawioralnych w ramach perspektywy psychopatologii rozwojowej wśród młodych dorosłych” (s. 3). Celem szczegółowym była identyfikacja wybranych czynników, które mogą warunkować problemowe korzystanie z serwisów wideo na żądanie (VOD), przy czym Doktorant uwzględnił zarówno czynniki sprzyjające, jak

i chroniące przed tym zjawiskiem. Praca ma charakter empiryczny. Konstruując model strukturalny, który był przedmiotem empirycznej weryfikacji, Autor bazował głównie na modelu I-PACE (*The Interaction of Person-Affect-Cognition-Execution*) Branda i wsp. z 2019 roku.

Struktura i kompletność rozprawy doktorskiej

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska liczy w sumie 302 strony. Składa się na nią 98 stron części teoretycznej, podzielonej na trzy rozdziały, obejmujące następujące zagadnienia: konceptualizacja mediów i ich funkcje, wybrane koncepcje uzależnień behawioralnych, zjawisko kompulsywnego oglądania seriali (*binge-watching*). W części metodologicznej, która liczy 107 stron i zawiera trzy rozdziały, opisane zostały: problemy badacze i hipotezy (22 główne hipotezy i 41 szczegółowych), operacjonalizacja zmiennych, badana próba, procedura i wyniki badań własnych. Dyskusja wyników, zawarta w końcowej części pracy, uwzględnia ograniczenia badań własnych, propozycje kierunków dalszych badań oraz implikacje praktyczne. Bibliografia jest imponująco obszerna i składa się z 856 pozycji. W skład pracy wchodzi także załączniki (informacja przedstawiona osobom badanym oraz zastosowane kwestionariusze). Zamieszczenie wszystkich kwestionariuszy nie było konieczne, ponieważ część z nich (np. COPE) jest ogólnodostępna. Kompozycja pracy odpowiada standardom prac empirycznych z zakresu psychologii. Rozprawa jest napisana bardzo starannie, z dbałością o język naukowy i poprawność edytorską.

Część teoretyczna została opracowana na podstawie szerokiego przeglądu literatury przedmiotu, zarówno rodzimej jak i zagranicznej. Autor powołuje się nie tylko na literaturę psychologiczną, ale również, w pewnym zakresie, na socjologiczną i filozoficzną. Ta część pracy zawiera niezbędne informacje dotyczące analizowanego zjawiska *binge-watchingu*, rozpatrywanego w kontekście uzależnień behawioralnych. Konstrukcja części teoretycznej pracy jest logiczna; Doktorant wychodzi od zagadnień ogólnych (teorie mediów), a kończy na szczegółowym zagadnieniu (*binge-watching*).

W pierwszym rozdziale zarysowuje kontekst funkcjonowania szeroko pojętych mediów, uwzględniając przemiany społeczne i kulturowe oraz stan obecny. Podejmuje próbę

wyjaśnienia, dlaczego serwisy VOD zyskują duże i wciąż rosące grono odbiorców. Szczególnie istotny, ze względu na podjętą problematykę pracy, jest podrozdział 1.4. („Uwarunkowania odbioru treści audiowizualnych”), gdzie zostały uwzględnione następujące czynniki: prokrastynacja, zachowania eskapistyczne, procesy tożsamościowe. Omawiając funkcje oglądania seriali Autor wziął pod uwagę zarówno adaptacyjne, jak i dezadaptacyjne znaczenie tej aktywności, szczególnie wśród młodych dorosłych.

Drugi rozdział został poświęcony psychologicznym koncepcjom uzależnień behawioralnych. Prezentując mechanizmy uzależnień behawioralnych Doktorant umiejętnie łączy teorie psychologiczne z danymi empirycznymi. Pewien „niedosyt” poznawczy pozostawia podrozdział 2.4. („Etiologia uzależnień behawioralnych w perspektywie psychologicznej”), ponieważ omówienie głównych podejść teoretycznych (psychodynamiczne, humanistyczne, behawioralne, systemowe, rozwojowe) do etiologii uzależnień jest dość ogólne i pobieżne (z wyjątkiem podejścia systemowego). Kluczowym podrozdziałem w tej części pracy jest punkt 2.5. („Model I-PACE jako narzędzie wyjaśniania mechanizmu problemowego korzystania z mediów”). Model I-PACE został opisany dość szczegółowo, jednak akcent został położony na zaprezentowanie charakterystyk poszczególnych czynników (biologicznych, psychologicznych i społecznych) odgrywających istotną rolę w rozwoju uzależnień, natomiast wzajemne zależności między poszczególnymi elementami potraktowano skrótowo (s. 83). Z tego powodu opis modelu w niewielkim stopniu odzwierciedla jego procesualny charakter.

W trzecim rozdziale Doktorant podjął kwestię definiowania pojęcia *binge-watchingu*, sięgając do źródłostowu tego terminu, definicji przez analogię (np. *binge-drinking*, *binge-eating*) oraz wyróżnionych w literaturze kryteriów różnicujących dezadaptacyjne i nieszkodliwe oglądanie seriali. Omówił także wybrane trudności w operacjonalizacji tego zjawiska (s. 88). W podsumowaniu tego rozdziału Autor zaznacza, iż zaprezentowana charakterystyka funkcjonowania w środowisku medialnym na przykładzie VOD obrazuje złożoną naturę współczesnej percepcji treści audiowizualnych (s. 98). Jest to adekwatne stwierdzenie, ponieważ w części teoretycznej pracy Doktorant faktycznie pokazał złożoność zjawiska *binge-watchingu*.

Część metodologiczna także ma jasną, dobrze przemyślaną i uporządkowaną strukturę. **W czwartym rozdziale** opisano: cel badań, problemy i hipotezy badawcze, narzędzia badawcze, procedurę badań oraz charakterystykę osób uczestniczących w badaniach. Podział predyspozycji na specyficzne i ogólne jest spójny z modelem I-PACE, jednak brakuje jasnego uzasadnienia dokonanej klasyfikacji poszczególnych zmiennych do tych dwóch kategorii. Pozostaje to raczej w domyśle. W tej części pracy brakuje także uzasadnień dla poszczególnych hipotez. Zostały one w dużej mierze zawarte w części teoretycznej, ale tam są dość rozproszone wśród innych treści. Rozdział metodologiczny byłby bardziej kompletny, gdyby Doktorant przywołał najważniejsze podstawy (empiryczne i teoretyczne), które doprowadziły do sformułowania hipotez oraz modelu strukturalnego (Rys. 2, s. 100). Ponadto powiązania między zmiennymi, zaznaczone za pomocą strzałek w modelu ścieżkowym, nie korespondują w pełni z listą hipotez. Przykładowo, strzałki wskazują na powiązanie między samoregulacją a predyspozycjami (ogólnymi i specyficznymi), podczas gdy takiej hipotezy nie sformułowano. Zastanawia mnie również, z jakiego powodu zabrakło hipotezy o pośredniczącej roli predyspozycji. Jest to o tyle istotny brak, że w części raportującej wyniki analiz wskazano (zgodnie z wynikami analiz statystycznych), iż predyspozycje stanowią zmienną pośredniczącą w relacji między samoregulacją a unikowymi strategiami radzenia sobie ze stresem (s. 162).

Piąty rozdział został zorganizowany wokół statystycznej analizy zebranych danych empirycznych, w tym analizy modelu strukturalnego oraz weryfikacji hipotez badawczych. Tabela 24 („Wyniki empirycznej weryfikacji hipotez badawczych”) stanowi czytelne podsumowanie uzyskanych rezultatów badawczych.

Dyskusja wyników, zawarta w odrębnym (**szóstym**) **rozdziale**, jest bardzo obszerna (36 stron maszynopisu). Doktorant odniósł się w niej do wszystkich weryfikowanych hipotez. Intepretując uzyskane rezultaty odwołał się do wyników badań innych autorów. Podejmując refleksje na temat ograniczeń badań własnych zwrócił uwagę m.in. na: celowy dobór próby, formę badania (online), zastosowanie metod samoopisowych, nierównoliczne grupy (przewaga kobiet), brak kontroli innych form uzależnień behawioralnych związanych z korzystaniem z mediów. Ważnym ograniczeniem, które nie zostało wystraszająco zauważone jest liczba kwestionariuszy (aż 14), co mogło

generować zmęczenie osób uczestniczących w badaniach, mniej staranne odpowiadanie, itp. W tej części pracy pojawiają się także interesujące propozycje Autora co do kierunków dalszych badań, uwzględniające najnowsze technologie (np. wirtualna rzeczywistość VR). Ponadto Doktorant wskazuje na kilka implikacji praktycznych badań własnych, w tym możliwość wsparcia konceptualizacji przypadku (s. 203), co stanowi wartościową propozycję dla praktyków, wartą rozwinięcia i dookreślenia.

Ocena merytoryczna rozprawy doktorskiej

Biorąc pod uwagę zarysowany powyżej dobór treści merytorycznych, ich zakres i układ oraz jakość dyskursu naukowego w części teoretycznej i metodologicznej, wiedzę psychologiczną i warsztat badawczy Doktoranta oceniam wysoko. Poniżej odniosę się do kilku kwestii szczegółowych.

- 1) Doktorant postępuje się w pracy anglojęzycznym terminem *binge-watching*, uzasadniając tę decyzję trojakiemu rodzaju argumentami (s. 9): a) brak polskiego odpowiednika tego terminu, b) powszechne stosowanie i zrozumienie oryginalnego terminu w polskojęzycznych publikacjach naukowych, c) ryzyko utraty znaczenia i precyzji w przypadku zastosowania pełnego tłumaczenia. Rozumiejąc troskę Autora o precyzję terminologiczną, jednocześnie odniosę się polemicznie do pierwszego argumentu, ponieważ takie odpowiedniki (tłumaczenia) już pojawiły się w polskojęzycznej literaturze naukowej. Na przykład Jędrzejewski (2021) postępuje się tłumaczeniem „kompulsywne oglądanie seriali” [Jędrzejewski, S. (2021). Kultura udomowiona a nowe technologie. *Roczniki Nauk Społecznych*, 49(1), 51-72]. W mojej ocenie zastosowanie polskiego terminu ułatwiłoby percepcję pracy.
- 2) Wybór przez Doktoranta ogólnego modelu I-PACE, wedle którego u podstaw uzależnienia behawioralnego leżą takie czynniki jak: temperament, cechy osobowościowe, specyficzne motywacje, potrzeby, wartości itd., jest w mojej ocenie trafny i adekwatny do podjętego problemu badawczego, ze względu na jego wieloaspektowość i duży potencjał wyjaśniający. Mocną stroną tego modelu jest również fakt, iż powstał na podstawie założeń teoretycznych i wniosków empirycznych.

- 3) Zaproponowany i zweryfikowany przez Doktoranta model empiryczny można scharakteryzować jako wieloaspektowy i umiarkowanie złożony. Uznaję go za nowatorski, ponieważ wykracza poza dotychczasowe ustalenia na temat uwarunkowań kompulsywnego oglądania seriali. Na przykład Starosta i in. (2021) wykazali w swoich badaniach, iż do potencjalnych afektywno-poznawczych uwarunkowań *binge-watchingu* można zaliczyć: depresję, lęk, impulsywność, trudności w regulacji emocjonalnej oraz motywację do oglądania seriali. Doktorant, oprócz samoregulacji i impulsywności, uwzględnia w swoich badaniach także inne czynniki: strategie radzenia sobie ze stresem (zachowania unikowe), prokrastynację, lęk przed pominięciem, eksplorację ruminacyjną (poczucie tożsamości), prężność psychiczną, spostrzegane wsparcie społeczne, styl przywiązania (lękowo-ambiwalentny). Włącza zatem do modelu nie tylko czynniki poznawcze i afektywne, ale także behawioralne (np. unikowe strategie radzenia sobie ze stresem) i osobowościowe (np. prężność psychiczna). Rezultatem przeprowadzonych badań jest prezentacja zweryfikowanego modelu empirycznego, będącego wynikiem analizy równań strukturalnych (s. 161) oraz opracowanie charakterystyki grupy osób cechujących się wysokim poziomem *binge-watchingu* (s. 189). Badania przyniosły interesujące i istotne społecznie ustalenia dotyczące identyfikacji czynników warunkujących wysoki poziom kompulsywnego oglądania seriali w grupie młodych dorosłych, takie jak: lęk przed pominięciem, prokrastynacja, eksploracja ruminacyjna, lękowo-ambiwalentny styl przywiązania, impulsywność, negatywny afekt, unikowe strategie radzenia sobie ze stresem (z wyjątkiem strategii Akceptacja), niższy poziom prężności psychicznej, samoregulacji i pozytywnego afektu.
- 4) Poddawanie analizom statystycznym dużej liczby zmiennych (dotyczy to bez wątpienia badań realizowanych przez Doktoranta) wiąże się z ryzykiem błędów pierwszego rodzaju (*false positives*). Na to ryzyko zwraca uwagę sam Autor, rozpatrując je w kontekście liczby osób badanych (s. 196). Dobrą praktyką, służącą skorygowaniu tego ryzyka, jest zastosowanie różnych metod korekcji błędów wielokrotnych (np. korekcja Bonferroniego, korekcja Holm-Bonferroniego). W części empirycznej pracy nie znajduję informacji, czy takie korekcje zostały przeprowadzone lub jakie były powody ich zaniechania.

- 5) Końcowy model strukturalny wybranych uwarunkowań *binge-watchingu* (Rys. 13, s. 161) stanowi modyfikację modelu wyjściowego (Rys. 2, s. 100) oraz modelu, który nie uzyskał zadowalających wskaźników dopasowania modelu do danych (Rys. 12, s. 157). Jak deklaruje Autor, „przeprowadzono procedurę zmiany specyfikacji modelu z uwzględnieniem jego pierwotnych założeń teoretycznych” (s. 159). Podjęto m.in. decyzję o przededefiniowaniu zmiennych latentnych (zmienne Predyspozycje ogólne i Predyspozycje specyficzne zostały zredukowane do jednej zmiennej: Predyspozycje). Modyfikacje modelu strukturalnego w trakcie analiz są problematyczne i mogą budzić wątpliwości co do ich zasadności. Jednak Doktorant wykazał się rzetelnością w raportowaniu poszczególnych kroków analiz statystycznych i uzasadnień decyzji dotyczących testowanych modeli.
- 6) W końcowej części pracy Doktorant prezentuje refleksje i pomysły dotyczące potencjalnych kierunków dalszych badań na temat uwarunkowań problemowego korzystania z mediów. Myślę, że warto by dodatkowo rozważyć uwzględnienie czynnika, o którym Autor nie wzmiankuje w części teoretycznej – pasji w ujęciu dualistycznego modelu Valleranda, ponieważ pasja obsesyjna do oglądania seriali może odgrywać inną rolę niż pasja harmonijna. Z badań wynika, że tylko pasja obsesyjna wiąże się z problematycznym oglądaniem seriali [Orosz, G., Vallerand, R. J., Bőthe, B., Tóth-Király, I., & Paskuj, B. (2016). On the correlates of passion for screen-based behaviors: The case of impulsivity and the problematic and non-problematic Facebook use and TV series watching. *Personality and Individual Differences*, 101, 167-176].

Podsumowując, Doktorant sformułował dobrze ugruntowany w teorii i doniesieniach z badań empirycznych problem badawczy oraz zaproponował oryginalny model, który poddał empirycznej weryfikacji. Szczegółowo zaprezentował zastosowane analizy statystyczne i otrzymane rezultaty poddał samodzielnej refleksji. Wykazał się przy tym umiejętnością samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Wyrażone przeze mnie uwagi/kwestie do rozważenia nie umniejszają pozytywnej oceny warsztatu naukowego Doktoranta.

Konkluzja

Biorąc pod uwagę powyższe, stwierdzam, że przedłożona do recenzji dysertacja Pana mgr. Wojciecha Rodzenia pt. *Binge-watching jako problemowe korzystanie z mediów wśród młodych dorosłych* w pełni spełnia wymogi stawiane pracom doktorskim, zgodnie z Ustawą z dnia 20 lipca 2018 (Dz. U. z 2023 r. poz. 742 ze zm.). W związku z tym wnoszę do Rady Dyscypliny Psychologia Uniwersytetu Szczecińskiego o dopuszczenie mgr. Wojciecha Rodzenia do dalszych etapów postępowania doktorskiego.

.....